

Fenomén slovenské žurnalistiky, novinář, spisovatel, publicista a dramatik Ladislav Mňačko nejednou rozvířil hladinu literárního života na Slovensku, v Čechách i v Evropě. Autor ostrého pohledu a stejně ostrého pera se narodil 28. ledna 1919 (některé prameny uvádějí datum 29. ledna) ve Valašských Kloboukách. Původem byl Moravan, mládí však prožil v Martině a sám se vždy považoval za Slováka. Vyrůstal v proletářské kolonii, kde se seznamoval se složitými sociálními problémy. Vedle protináboženské výchovy, jíž se mu dostalo v rodičovském domě, tak získal silné sociální cítění. Čtyři roky studoval na gymnáziu v Martině. Jeho rodiče trvali na tom, aby uměl nějaké řemeslo, a tak se nakonec vyučil drogistou. Měl bratra Jana a tři sestry.

Po rozpadu první Československé republiky se Mňačko rozhodl uprchnout do Sovětského svazu. Na Podkarpatské Rusi byl však zadržen Maďary a poslán zpět. Ani druhý plánovaný útěk mu nevyšel. Za pokus o překročení německo-holandských hranic byl skoro dva roky vězněn. Místo jeho věznění je dosud sporné. Mňačko tvrdil, že byl vězněn v německém koncentračním táboře, ze kterého se mu podařilo v roce 1944 utéct. Pravděpodobně šlo ale jen o pracovní tábor někde v Holandsku. Po svém útěku se zapojil do partyzánského hnutí, zúčastnil se bojů o Ploštinu i dalších tragických událostí, které se odehrály koncem války.

Život Ladislava Mňacha výrazně ovlivnila druhá světová válka a účast v povstání na moravsko-slovenském pohraničí. Právě tam se zrodila jeho myšlenka vstoupit do komunistické strany. Došel k přesvědčení, že komunismus je jedinou bariérou proti nacismu. Členem KSČ se stal v roce 1945. V květnu téhož roku byl vážně zraněn v pouličních bojích. Po svém uzdravení začal pracovat jako komunistický novinář v redakci Rudého práva v Praze. Roku 1948 vyměnil zaměstnání reportéra za místo dopisovatele v Palestině. Jako prominentní žurnalista pak přešel do redakce deníku Pravda v Bratislavě, kde měl dost času věnovat se literatuře, v níž nacházel stále větší zálibu. V roce 1954 odešel z deníku Pravda do týdeníku Kultúrny život. Zde na pozici redaktora a později šéfredaktora (v roce 1956) prožil své největší tvůrčí období. Koncem 50. let se Mňačko rozhodl pro svobodné povolání spisovatele a publicisty. V letech 1954–1966 působil jako zpravodaj v mnoha evropských a asijských státech (z vietnamského bojiště informoval své čtenáře o nejstrašnějším válečném konfliktu po roce 1945).

Ladislav Mňačko o sobě tvrdil, že stál vždy nalevo, že cítil s člověkem v nouzi, a to ho přivedlo i do řad KSČ. Nebyl ovšem horlivým a disciplinovaným přítakávačem a nekritickým straníkem. Zpočátku nadšeně propagoval nový komunistický režim a podílel se na přestavbě společnosti prostřednictvím literatury. V březnu 1949 se zapojil do činnosti Svazu československých spisovatelů, kde slovenští spisovatelé tvořili jednu z národních sekcí (roku 1954 byla tato sekce přejmenována na

Zváz slovenských spisovateľov a v červnu 1969 se organizačně osamostatnila). Mňačko zastával funkci také v mezinárodní organizaci spisovatelů s názvem Comes. V roce 1966 byl za výrazný podíl na rozvoji slovenské kultury jmenován zasloužilým umělcem.

Od poloviny 50. let začal postupně ztrácet důvěru k vládnoucí straně, zbavoval se naivních ideálů i představ a nevyhýbal se ani kritice režimu. V roce 1967 Ladislav Mňačko emigroval do Izraele (na protest proti postoji Československa k izraelsko-arabskému konfliktu) a byl zbaven československého občanství. Přestože se již delší dobu přátelil s Evou Okályiovou a jeho vztah s manželkou Hedvigou nebyl zrovna nejlepší, do Izraele jej následovala Hedviga. Na jaře 1968 se díky obrodnému procesu vrátil po několika měsících domů (bez manželky) a legalizoval svůj vztah s Evou, s níž se oženil krátce po rozvodu. Novomanželé si však mnoho klidu neužili. Po srpnové okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy v roce 1968 Mňačko znovu emigroval. Následovalo jeho vyloučení ze strany, odebrání titulů i vyznamenání. V prosinci 1969 byl zbaven členství ve Svazu slovenských spisovatelů a jeho dílo bylo zakázáno. Po krátkých zastávkách v Izraeli, Mnichově a Vídni se Ladislav Mňačko i se svou ženou Evou usadil v Rakousku u Eisenstadtu. Nadále pokračoval ve spisovatelské práci a publikoval převážně v němčině. Pro rakouský rozhlas a televizi psal v němčině také rozhlasové a televizní hry.

Na Slovensko se vrátil až po listopadových událostech v roce 1989 (již jako rakouský občan). V exilu procitnul a po svém návratu do milované vlasti veřejně přiznal vinu a osobní zodpovědnost. V tom byl Mňačko opravdu jedinečný. Žil střídavě v Praze a ve Stupave, kde začal psát své paměti, ty však nedopsal. Postupně vydával ve slovenštině knihy, které dosud zveřejnil jen v německém jazyce, a znovu se věnoval publicistice. Trápila ho problematika měnicích se česko-slovenských vztahů a zamýšlel se nad perspektivami soužití Čechů a Němců. Stavěl se proti rozdělení tehdejšího Československa a podporoval myšlenku společného státu. Po rozpadu republiky si v roce 1993 vybral za svůj domov Prahu. Na své milované Slovensko však nedokázal zapomenout. Při jedné z obvyklých návštěv Bratislavy a Stupavy se mu udělalo nevolno. Zemřel během hospitalizace v ružinovské nemocnici na selhání srdce 24. února 1994. Pochován je na hřbitově v Lukovištiach (blízko tchána, básníka Ivana Kraska).

Na začátku své tvůrčí dráhy měl Ladislav Mňačko především umělecké ambice a do literatury vstoupil jako básník a dramatik. Divadelní hru *Partyzáni* (1945) napsal česky a čerpal v ní ze svých zážitků z partyzánského odboje na Moravě. Jeho prvním větším úspěchem byla budovatelská hra *Mosty na východ* (1951), která zachycuje průběh stavby viaduktu na Slovensku na Trati družby. Následovaly hry *Živá voda* (1954) nebo drama *Aj taký človek* (vyd. neuvedeno). V roli básníka vystupuje Mňačko ve sbírkách *Piesne ingotov* (1950) a *Bubny a činely* (1954).

Ladislav Mňačko byl ale především vášnivým publicistou-reportérem a svou žurnalistickou zručnost využil i v prozaické tvorbě. Jeho díla jsou výsledkem šťastné souhry nadání prozaika

a profesionality investigativního reportéra. V roce 1990 o sobě řekl: „*Já jsem publicista. Spisovatelem jsem se stal proto, že nebyla možná kvalitní publicistika. A byl jsem vždy sociálně orientovaný. Byl jsem se slabými, bitými, bezmocnými. Myslím, že komunismus je jedním z největších omylů lidstva. Ne však myšlenka sociální spravedlnosti, sociální vyrovnání je jedinou alternativou. Jsem tedy socialista.*“ Kniha *Vody Oravy* (1955) byla vnímána jako nějaký mezistupeň na cestě k „vyššímu“ umění Ladislava Mňačka. Nejedná se ani o román ani povídku, je to souhrn reportážních záběrů a črt o velkém budovatelském díle – Oravské přehradě. Sbírkou povídek s autobiografickými prvky *Marxova ulice* (1957) zachycuje Mňačkovy osobní zážitky z chlapeckých let. Vypráví o životě lidí v městské dělnické čtvrti na okraji starého Martina na Slovensku. Každá ze třinácti povídek má svůj děj i politické začlenění a řeší psychologickou problematiku. *Marxova ulice* podává svědectví o realitě slovenského života krátce před druhou světovou válkou, odhaluje formování proletářské mládeže za první republiky.

Téměř polovinu literární tvorby Ladislava Mňačka tvoří články a reportáže. Kniha *Čo nebolo v novinách* (1958) vypovídá o únorových událostech roku 1948 z pohledu autora – tehdy mladého reportéra Rudého práva. Ve stejném roce vyšla Mňačkova nejlepší zahraniční reportážní kniha o Číně, nazvaná *Ďaleko je do Whampoa*. Politická reportáž *U2 se nevrací* (1960) popisuje události, které vyvolalo sestřelení amerického výzvědného letounu u Sverdlovka v květnu 1960, postup sovětské vlády, ohlas v USA a proces s jeho pilotem Powersem. V souvislosti s židovskou tematikou je nejznámější Mňačkova působivá a pohotová reportáž *Já, Adolf Eichmann* (1961), jež je svědectvím o procesu v Izraeli s jednou z největších zrůd válečné historie. Ladislav Mňačko se tohoto procesu zúčastnil jako reportér – jednotlivé výpovědi i celý průběh procesu prokládá vzpomínkami na své přátele z řad Židů, připomíná osudy konkrétních osob, obětí holocaustu. Díky tomu je text knihy účinnější a zároveň působí jako umocněný dokument.

V roce 1962 vyšly reportáže s názvem *Kde končí prašné cesty*, v nichž autor sděluje své poznatky a zážitky z putování po Slovensku. Skutečnost vidí takovou, jaká je – krásnou i drsnou. Kniha jedenácti krátkých povídek *Opožděné reportáže* byla vydána o rok později a Mňačko v ní otevřeně kritizuje politické praktiky 50. let. Jednalo se o dílo na svou dobu velice odvážné, diskutované, nakonec zakázané a o to více čtenáři vyhledávané. Velkou pozornost vzbudily *Opožděné reportáže* rovněž v zahraničí a jejich neautorizované vydání v NSR mělo dohru před mezinárodním soudem. *Dlouhá bílá přerušovaná čára* (1965) je i není reportáží o cestě po západoněmecké dálnici. Dílo místy přerůstá ve svébytný umělecký tvar, v němž není místa pro reportážní popis. Zachycuje působení civilizačního procesu na psychiku lidí. Okouzlení z techniky střídají skličující pocity nad nepřirozeným jednáním člověka, ke kterému často vede třeba i dálnice, jako produkt civilizace. Mňačkovy reportáže tvoří základ slovenské reportážní literatury a v československém literárním kontextu zaujímají velmi výrazné místo. Mezi jeho další známé knihy reportáží patří např. *Izrael* –

národ v boji (1949), *Albánská reportáž* (1950), budovatelská reportáž *Vpád* (1952) nebo *Dobrodružstvo vo Vietname* (1954). V českých zemích vyšly v roce 1966 povídky, reportáže a črty nazvané *Jizvy zůstaly*. Soubor obsahuje výběr z knih *Kde končí prašné cesty* a *Opožděné reportáže* a některé Mňačkovy prózy otištěné tehdy jen v časopisech.

Po vydání svého prvního románu *Smrt si říká Engelchen* (1959) se Ladislav Mňačko zařadil mezi přední prozaiky. Kniha vychází z osobního prožitku autora a snaží se o pravdivé zachycení partyzánských bojů. Odmítá oslavné ódy na sovětské partyzány a vykresluje je jako lidi se všemi slabostmi a chybami. Zároveň je i vzpomínkou na bezejmenné hrdiny, kteří partyzánům pomáhali a často nesli tíhu nacistické msty. Děj se odehrává na Moravě u slovenských hranic, kde partyzánská skupina vyprovokovala útok fašistického komanda na obec Ploštinu, v níž se dosud ukrývala. Aby se zachránila, ponechala své dosavadní hostitele napospas německému komandu a stala se tak nepřímým spoluvíníkem vyvraždění celé obce. Román je komponovaný jako dialog dvou postav, raněného partyzána Volodi, který je zároveň i vypravěčem příběhu a jeho ošetřovatelky Elišky. Volod'a řeší svůj pocit spoluviny na ploštinské tragédii, uvědomuje si, že z něj válka udělala citového „mrzáka“ a je poznamenán na celý život. Po svém uzdravení se rozhodne najít vůdce vraždění, velitele Engelchena. Román zachycuje také osud Volod'ovy partnerky v boji i lásce, židovské dívky Marty. Ta zůstala mezi Němci jako jejich společnice, aby mohla vyzvídat a pomáhat partyzánům. Prošla si nejhlubším ženským pokořením a navíc se stala náhodným svědkem ploštinské brutality. Marta se cítí špinavá, potupená a pohrdá sama sebou. Pod tíhou tragických událostí nakonec spáchá sebevraždu. Obě románové postavy jsou příkladem prostých lidí, kteří se stali hrdiny, aniž ztratili své lidství, neboť trpěli vinou. Kniha vyšla také v zahraničí a byla přeložena do mnoha světových jazyků. *Smrt si říká Engelchen* patří v díle Ladislava Mňačka k jeho vítězstvím. Břetislav Truhlář charakterizoval román těmito slovy: „*V drobných radostech partyzánského života, v milostných vztazích, v přímočarosti rozhodnutí partyzánských velitelů, v kruté a nesnesitelně těžké štvanici, v tom všem, zobrazeném drsně, pravdivě, neuhlazeně, s chutí krve, slz a střelného prachu, probíhají lidská dramata, jejichž součín tvoří kapitolku dějin druhé světové války, velkého dramatu lidstva. Dějiny dělají ti dole – to je nejvlastnější smyslem knihy Smrt si říká Engelchen.*“ V roce 1960 byl podle románové předlohy natočen stejnojmenný televizní film a v roce 1963 celovečerní hraný film v režii Jána Kadára a Elmara Klose.

V novele *Noční rozhovor* (1966) se autor vrátil k tématu druhé světové války. Románový pamflet *Jak chutná moc* (1968) je retrospektivním vyprávěním fotoreportéra Franka, který během státního pohřbu vzpomíná na životní cestu a postupnou proměnu zemřelého přítele – vysokého komunistického funkcionáře a morální trosky. Popisuje kariéru člověka, který se z povstaleckého partyzána postupně vypracoval na pozici politického pracovníka. Přímo úměrně s politickým vzestupem však z jeho obzoru mizí prospěch společnosti a je nahrazen prospěchem osobním. Stává se

z něj typ funkcionáře posedlého sebou samým, svou pozicí, svou mocí. Autor se zamýšlí nad tím, co je moc a co je jejím důsledkem. Román vyvolal sérii skandálů a samotnému Mňačkovi nesmírně ztrpčil život. V roce 1966 vycházel nejprve na pokračování v časopise Plamen (vydání knihy bylo totiž zakázáno), o rok později byl již vysázený text zastaven cenzurou. Důvodem se stala podobnost hrdiny s postavou prezidenta Antonína Novotného. Poté, co kniha vyšla ve Vídni a Londýně (1967), byl autor předvolán až k disciplinární komisi ÚV KSČ. Po Mňačkově odchodu do emigrace vyšla kniha německy, anglicky, francouzsky, španělsky i italsky.

V emigraci napsal Ladislav Mňačko několik knih, v nichž se většinou zabýval sociální problematikou na Západě, vysmíval se tamějšímu snobismu, ale zajímal se též o psychiku opuštěných a nešťastných lidí. Knihy psal nejprve ve slovenštině, později německy. Rukopis románu *Agresori* (1968) vznikl v Izraeli, kam Mňačko odešel na protest proti zahraniční československé politice. Ústředním námětem je myšlenka, že jsou to vždy velmoci, které obviňují malé státy z agrese, aby tím lépe maskovaly svůj vlastní imperialismus. S komunistickou ideou přeměny světa násilnou formou se Mňačko definitivně vyrovnal v knize *Siedma noc* (1968), kterou napsal na začátku emigrace v Rakousku. Vyjádřil v ní své hluboké rozčarování ze srpnových událostí roku 1968 a odsoudil obsazení Československa vojsky Varšavské smlouvy. Satirický román *Soudruh Prášil* (1972) je parodií na poměry v socialistickém Československu. V roce 1973 vyšel napínavý román *Někdo mě chce zabít*, jehož hrdinou je zámožný a úspěšný podnikatel, kterého se zmocní předtucha, že někdo usiluje o jeho život. Satirickou parodii s názvem *Gigant aneb Tajemství ostrova věčné lásky* napsal Ladislav Mňačko původně německy. Dílo dokončil již v roce 1978 a v roce 1992 bylo vydáno ve frankfurtském nakladatelství Ullstein. Román je především parodií na nejrozličnější agentománie, scifimánie a jiné literární „poklesky“. V bizarním utopickém příběhu je opravdu všechno: Bermudský trojúhelník, agent 007, feminismus, studená válka i mnoho různých záhad, které čas od času rozvířily hladinu západního tisku. Knihu však musí čtenář číst mezi řádky. Autor v ní pod rouškou parodovaného literárního braku tlumočí svůj strach z ohrožení lidstva, jež se podle něho dostalo do slepé uličky. Mňačko se chystal napsat pro české vydání *Giganta* doslov, v němž chtěl oslovit čtenáře. Je velká škoda, že mu to smrt již nedovolila.

Publicista, jenž vykouřil i sto cigaret za den, bohém, který vychutnával každý den, ochránce slabších a nepřítel tyranů, zuřivý reportér, slovenský Kisch či červený Hemingway, to byl Ladislav Mňačko. Dokonale kontroverzní postava, jejíž životní příběh má v sobě všechno – zradu, procitnutí, odpor, vzpouru, dobrodružství, zápas o ztracenou čest i poctivou pokoru.

(Zpracovala: Lenka Štolfová)